

VED PALLE ROSLYNG-JENSENS DOKTORDISPUTATS
DEN 14. NOVEMBER 1980

AF

FRODE JACOBSEN

Ærede præses! Det er et stort arbejde, De har præsteret. Og af betydelig interesse. Deres gengivelse af selve begivenhedernes gang har jeg kun få indvendinger imod — og små. Når jeg alligevel beslaglægger forsamlingens tid, så er det, fordi jeg ikke kan være enig med Dem i nogle af Deres grundlæggende politiske fortolkninger. Alligevel vil jeg hellere begynde med nogle småting, som ikke har megen historisk interesse, men — det må jeg indrømme — en vis interesse for mig. Jeg tager det først — for hellere begynde tyndt end *ende* tyndt.

De skriver i noterne s. 518 om Frode Jakobsens »selvkonstruerede stenografi-system«, som han selv efter krigen har »oversat«. Mon De ikke har læst min bog for hurtigt? Der står der, at jeg har lært stenografi ved *selvstudium*. Det er noget ganske andet. Jeg er skam ikke opfinder af et stenografisk system. Det system, jeg bruger, er Worms' — han var engang rigsdagsstenograf — selvfølgelig med nogle private forkortelser og dæknavne. Jeg ønsker at sige det — for skulle der nogen sinde opstå mistanke om det, som De i en helt anden forbindelse kalder »frisering«, så er muligheden for at kontrollere mig altså ikke så vanskelig.

Og så det næste personlige: Jeg skildrer i »I Danmarks Frihedsråd« episoden Brøndum—Røjel, som var taget hjem fra Brigaden. Jeg gengiver mine replikker: »Desertører kalder man ikke dem, der søger til fronten« og »Ingen maskinpistoler den forkerte vej — tilbage over Sundet«. Jeg var med til at få de to ind i Holger Danske, men lovede også, at Brøndum ikke måtte blive Holger Danskes øverste chef — for ikke at undergrave Brigadens moral.

De har en helt anden skildring. Og De har dokumenter foran Dem. Hvad er det for dokumenter? Det er afskrift af, hvad Schjødt-Eriksen har sagt i telefonen, at Frode Jakobsen skulle have sagt til Hjalf: at Brøndum og Røjel ville blive holdt ude fra alt modstandsarbejde. Schjødt-Eriksens fremstilling har jeg ikke anet noget om før nu. Hans motiv er klart: at afskrække Brigadens personel fra at gøre ligesom Brøndum og Røjel.

Jeg kan ikke holde en spydig bemærkning tilbage. Der er et dogme blandt historikere: jo mere samtidighed, des mere sandhedsværdi. Men der er også andre kriterier. Her må jeg hævde, at De ud fra dyrkelse af samtidighed har givet en samtidig usandfærdighed forrangen for en sandfærdig skildring, som er senere. Nu kan De indvende, at De har ingen grund til at anse mig for mere pålidelig end Schjødt-Eriksen. Og så må jeg nøjes med at sige, at det er min skildring, der passer nøjagtig ind i det, der faktisk skete, ikke Schjødt-Eriksens: De to såkaldte desertører kom til at spille en fremtrædende rolle i Holger Danske — den sabotageorganisation, som jeg sad og repræsenterede i Frihedsrådet. Med Røjel havde jeg for øvrigt arbejdet sammen siden 1941.

Det samme kronologiske princip anvender De over for Gørtz's og min forskellige gengivelse af grundloven mellem officererne og Frihedsrådet. Der skal jeg ikke protestere. For der er det til min fordel. Men De havde ikke behøvet at nøjes med 1947 for mig over for Gørtz's 1960. Der må også stå noget i Stockholmspapirerne, i de mange referater, som også officerer sad og nedskrev af det, jeg havde at berette i Stockholm 1944. De tre punkter blev da gengivet i én uendelighed: over for Foss, Munck, Mørck, Nordentoft, Hollingworth.

For øvrigt kunne man jo også læse det ud af selve den skriftlige aftale med Gørtz af den 6. oktober 1944. Det er meget bevidst, at der her er en historisk skildring med: »Dr. Knudsens« aftale med værnledelserne, hvor de anerkender »Frihedsrådet som Danmarks øverste myndighed i kampen mod tyskerne, indtil kongen frit kan vælge en regering«. Slut. Punktum. Det afsnit er med, fordi det skulle slås fast, hvad der hidtil havde været gældende. Beroligelsen til Gørtz: at Frihedsrådet ikke vil beordre ham til at handle mod de politiske partier, kommer til nu som noget nyt, som en tilføjelse. En, som vi aldrig kunne være gået med til i efteråret 1943, men nok i efteråret 1944.

Men så til det, som har fået mig til at rejsetil Odense. »Værnenes politik — politikernes værn« — sådan kalder De Deres bog. »Politikernes værn« — deri ligger tendensen. En dygtig og samvittighedsfuld gennemgang af værnenes dilemma mellem frihedsbevægelsens kald på modstand og officerernes lydighed over for dem, de blev ved med at anse for de lovlige myndigheder.

Et kæmpemateriale er endevendt. Man kan se, hvorfra det meste stammer — fra værnene. Det er også noget af en sociologisk studie over officerers mentalitet som bærere af traditionen. Objektivitet er tilstræbt. Alligevel vil jeg hævde, at billedet bliver skævt. Skævheden skyldes tre grundlæggende politiske fejlfortolkninger: At modstandsbevægelsen var domineret af højre- og venstrestremister. At det lykkedes officererne at sætte sig på modstandsbevægelsens militære apparat. At det sidste forhold svækkede Frihedsrådet i forhandlingerne om befrielsesregeringen. De fejlvurderinger er ikke skabt af Dem. Dem har De snarere arvet. Det er en grund mere til at opponere mod dem.

Det begynder allerede med den danske modstandsbevægelses tilslutning til de allieredes militære apparat ved forhandlingerne i Stockholm april 1944. »En afbøjning fra begge sider«, hedder det s. 259. Det er rigtigt. »Frode Jakobsen bøjede nok dybest«. Det er nok også rigtigt. Det var englænderne, der havde fat i den lange ende, ikke den danske modstandsbevægelse. Men der var ikke tale om en umyndiggørelse. De danske styrker stilledes til rådighed for den fælles kamp. Og det var det, der hele tiden havde været meningen med dem.

Afgørende var, at det var opbygning, der forestod. Vi regnede med, at den opbygning ville vare ved lige til det sidste. Det var ikke noget, man nogen sinde blev færdig med. Der ville være oprulninger, fornyelser. Opbygningen skulle ske under en samlet dansk ledelse: Frihedsrådet — direkte eller gennem underinstanser. Lige så klart var det, at signalet til rejsning aldrig kunne komme fra os. Den måtte være et led i de allieredes planer. Og dem kunne vi aldrig og måtte vi

aldrig have kendskab til. I dag ved historikerne, at der gik over et år. Dengang tænkte vi i måneder.

Den direkte forbindelse fra England til regionerne fremstiller De som en svækkelse for Frihedsrådet. Den var nødvendig — ikke under opbygningen, men når vi skulle slås. Jeg har tværtimod selv måttet rykke englænderne for den direkte engelske forbindelse til Højland Christensen i Region III. Frihedsrådet var, ifølge sagens natur, mere en politisk ledelse end en militær. »Kommandoudvalg« — selve det ord er egnet til at skabe misforståelse.

De antyder s. 189, at modstandsbevægelsen var mere benøvet af englænderne end Gørtz. Bestemt ikke. Men vi havde nok en klarere forståelse af, at vi var et lille bitte led i en verdensomspændende krig. Måske lyder det som store ord i dag, nu bagefter, men sådan følte vi det: Det var ikke Frihedsrådet, der blev underlagt englænderne. Hvad mon Børge Houmann ville have sagt til det? Nej, det var Frihedsrådet, der, som vi havde ønsket det hele tiden, stillede sine styrker til rådighed for den fælles allierede kamp. Stockholmsaftalerne betød, at et vigtigt mål var nået.

Men i Deres doktordisputats hedder det s. 260: »Frihedsrådets magtbasis over for politikerne ville efter denne plan stort set være væk«. Selv om der nok sigtes til et afvigende engelsk forslag, er det at vende tingene på hovedet. For det første selve udtrykket: Som om Frihedsrådet satte tusinder af menneskers liv på spil — for at have en »magtbasis over for politikerne«. For det andet: Skal politikerne endelig blandes ind i det her — hvad der i og for sig ingen mening er i — så var det det modsatte, der skete: Fra nu af var det umuligt for politikerne at hindre en kamp, som englænderne og modstandsbevægelsen ønskede.

Og så til min næste hovedindvending: Opfattelsen af, at officererne satte sig på modstandsbevægelsens apparat. Følelser i den retning er opstået hos gode lokale ledere, som havde været med længe, men som måtte vige for den større sagkundskab, som vi kun alt for langsomt kunne presse ud af værnene. Værnenes »anerkendelse af Danmarks Frihedsråd som ledelsen af kampen mod tyskerne, indtil kongen frit kan vælge en regering«, var klar nok. Man har undertiden prøvet — dog først *efter* krigen — at sno sig fra den. Man kunne ikke.

I Frihedsrådet var vi ikke utrygge. Officererne blev sat på deres pladser af os. Med en skyldig reverens for værnsledelsernes valg af personer. På samme måde som f. eks. også kommunisterne bestemte, hvem de ville være repræsenteret ved. Officererne blev sat på bestemte poster — hvor de havde specielle kvalifikationer. Ledere, det skulle de kunne være i kamp. Vi var utilfredse med, at vi ikke fik officerer nok.

Vi var trygge af to grunde. For det første, fordi vi aldrig har haft planer af den slags, officererne fablede om, at de måtte væbne sig imod. For det andet — og afgørende — fordi »mændene« var vores. Her var det os, som havde fat i den lange ende — soldaterne, dem, der ville kæmpe.

Det var Frihedsrådet, man spurgte efter. Det er nok noget af det, man skal have oplevet, noget af det, man ikke kan læse sig til. Man har glemt Frihedsrådets autoritet i folket. Den var måske større, end Frihedsrådet fortjente. Det er ikke mig, der skal dømme om det. Men den var der.

Selv Brigaden i Sverige måtte vi hele tiden berolige. Det var Frihedsrådet, man ville sortere under, ingen andre. De synes at forlade Dem på Torell. Det skulle De ikke gøre. Han må bygge på svenske kilder, som ikke kendte den fulde sandhed og ikke måtte kende den. Nemlig: At der på det punkt ingen uoverensstemmelse var mellem Frihedsrådet og politikere. Politikerne kunne ikke tage Brigaden hjem uden om SHAEF. Frihedsrådet kunne ikke tage Brigaden hjem uden om SHAEF. Alle tre — SHAEF, politikere, Frihedsrådet — var afhængige af svenskernes tilladelse. At den skulle gå via Per Albin Hansson og Buhl var en praktisk sag. De to kendte hinanden. Frihedsrådet vidste besked.

Politikernes afmagt med hensyn til Brigaden er der en god illustration af: Da de først ønskede Brigaden hjem, var det dirigeret af kommunistkræk. Da de senere *ikke* ville have Brigaden tidligt hjem, var det dirigeret af kommunistkræk. Vil man pege på enkelte led i modstandsbevægelsen, der murrede mod Frihedsrådets autoritet — som Toldstrup i Jylland — så var det netop, fordi de i endnu højere grad var indstillet på, at de ikke ville lade sig kommandere af officerer — og endnu mere uforsonlige mod politikere.

Skulle officererne virkelig ville noget helt andet end Frihedsrådet, kunne vi afsætte dem. Det var ingen tom trussel, når Schjødt-Eriksen blev truet med at blive afsat. Det var bare blevet for sent. Det var ingen tom trussel, når Gørtz's anerkendelse som eventuel chef i en eventuel situation — mere blev det aldrig — kunne trækkes tilbage. Men det var ikke noget, som kunne ske uden svære skader, uden stor uro. Meget ville gå i stykker. Det skulle undgås.

De kan hævde, at det foregående kun kan være en politisk vurdering. Spørgsmålet er så, hvem der har de bedste muligheder for at vurdere stemningen i modstandsbevægelsen og folket i vinteren 1944—45. Men kernepunktet i Deres bog er påstanden om, at Frihedsrådet stod svækket ved regeringsdannelsen på grund af officererne. Den påstand vil jeg kalde indholdsløs. Simpelt hen!

Den begynder allerede i forhåndsreklamen på klappen af bogens omslag: »Officerernes organisationsarbejde var en væsentlig forudsætning for de ledende politikeres styrke i forhold til Frihedsrådet ved regeringsdannelsen den 5. maj 1945«. »Klappen« ved jeg ikke hvem der har ansvaret for. Men selv kalder De s. 11 officererne for politikernes »stærkeste kort på hånden« i »befrielsens normaliserings-situation«. Det giver ingen mening, medmindre De vil hævde, at resultatet ville være blevet et andet, hvis politikere ikke havde haft det kort.

De kan tænke på regeringens sammensætning; De kan tænke på de lovforslag, regeringen lagde frem. De skriver s. 363: »Det var ingen tilfældighed, at politikere under regeringsforhandlingerne havde reserveret stats-, forsvars- og justitsministeriet for sig«. Men justitsministeren Busch-Jensen var netop udpeget af modstandsbevægelsen. Det med Busch-Jensen er vel en sjuskefejl. Men det bliver alvorligt, når en sjuskefejl er med til at bære selve konstruktionen. De kunne lige så godt — eller altså rigtigere — have skrevet: »Det var ingen tilfældighed, at modstandsbevægelsen havde sikret sig begge de to ministerier, der var landets ansigt udadtil: udenrigsministeriet og Kauffmann som Danmarks repræsentant i de Forenede Nationer, justitsministeriet med det vigtige retsopgør og så hele to ministre, der havde med modstandsstyrkerne at gøre: Mogens Fog og Frode Jakobsen«.

Officererne som kort på politikernes hånd kan ikke have spillet nogen rolle ved regeringens *talmæssige* sammensætning. For modstandsbevægelsen har ikke på noget tidspunkt ønsket større repræsentation, end den fik. »Fifty-fifty« var slagordet fra begyndelsen. Og det fik vi. Vi *krævede* ikke at komme med i en regering, men skulle vi være med, så skulle det være på lige fod. Ikke noget med et par gidsler. Vi ville ikke have forlangt mere, om vi havde stået alene med alle våbnene. Er det så personsammensætningen, De tænker på? Der var ingen af modstandsbevægelsens kandidater, der blev afvist. Hvordan ville mon Frihedsrådet have reageret, hvis politikerne ville have afvist en Aksel Larsen eller en Arne Sørensen? Derimod var der en række af politikernes kandidater, som Frihedsrådet ikke ville sidde i regering sammen med. Modstandsbevægelsen fandt det politisk forkert med gengangere fra regeringen Scavenius. Det sårede tre fremtrædende politikere, som var kandidater, dybt.

Det er ikke et spørgsmål, om vi havde ret i den afvisning eller ej. Men det er beviset for, at Deres »gode kort« på politikernes hænder ikke kunne forhindre, at regeringen blev den, som Frihedsrådet ville gå med til. Skulle nogen betvivle min påstand, må det være med navnet Christmas Møller. Ham har jeg en overgang ønsket som statsminister. Men Frihedsrådet har aldrig krævet det. Kommunisterne var ikke ivrige, Dansk Samling var direkte imod. Tanken blev aldrig ført frem, fordi Christmas Møller selv sagde nej.

Vigtigere end personerne var dog regeringens program. I det forhandlingsgrundlag, som Børge Houmann og jeg overrakte politikerne i december 1944 står: »Frihedsrådet finder det naturligt, at det begrænser sig til at formulere det *nationale* program . . . som en regering må have for at nyde tillid hos modstandsbevægelsen«. Det »nationale« program er stillet op i det samme forhandlingsgrundlag som: Udenrigspolitik, forsvarspolitik, opgøret med landsforræderne, erstatning til ofrene. På de områder, dem, som vi selv havde peget ud, fik frihedsbevægelsen sit program igennem til 100 %. Det er en populær misforståelse, at modstandsbevægelsen var mere blodtørstig i retsopgøret end de politiske partier. Har nogen fået det indtryk, så er det fordi politikerne var mere tilbøjelige til at løbe fra deres ansvar, da de love blev mindre populære.

Der er noget, De har fået galt i halsen — og andre med Dem. De har samlet et stort materiale. Men Deres tese er forkert. For udviklingen gik hele tiden den modsatte vej af den, De tror. Gennem hele vinteren 1944—45 kom Frihedsrådet — trods Deres teorier om officererne — til at stå stærkere og stærkere i forhold til politikerne. Hvis det ikke kan aflæses af andet, så kan det aflæses af, hvad politikerne forestillede sig om den første frie regering i november 1944 og den 2. maj 1945. Forskellen er himmelvid.

Er det da en myte, at mange af modstandsbevægelsens mænd blev skuffede? Frihedsrådet fik den regering, det ønskede. Det fik den lovgivning igennem, det krævede. Men de gamle politikeres styrke i forhold til frihedsbevægelsen i fredstid skal jeg ikke benægte. Den havde officererne bare ikke det bitterste med at gøre. I krigstid voksede Frihedsrådets styrke lige til det sidste. Det er styrkeforholdet bagefter, i fredtid, De projicerer tilbage.

Prøven var for os valget i oktober 1945. Frihedsrådet havde allerede i pjecen »Når Danmark atter er frit« fra 1943 slået fast, at det var ved et frit valg, de danske folk skulle tage stilling — ikke til forbryderne, men til dem, der havde ført det, som vi kaldte en forkert politik. Den stilling, folket tog ved det valg, blev for mange en skuffelse. Da så man — hvis man ikke havde vidst det før — at politikere ikke vælges efter deres holdning til fortidige problemer. Men efter deres formodede egnethed over for fremtidens. Og også det, man kan finde trist: at politik under normale forhold er et tovtrækkeri mellem forskellige gruppers økonomiske interesser. Til det tovtrækkeri troede folk at de gamle politikere var dygtigere end modstandsbevægelsens ledere. Og det tog de nok ikke fejl i. Det betyder ikke, at besættelsestiden blev til en parentes. Der er jeg enig med præses — måske nok med en noget anden begrundelse.

De gør det til en kamp mellem frihedsbevægelsen og politikerne. Med en tilbøjelighed til at mene, at politikerne vandt. Skal vi virkelig til at se sådan på det, vil jeg hævde, at det var modstandsbevægelsen, der sejrede. Det er jo politikken, det kommer an på, ikke personerne. Og når de politiske partiers personer overhovedet overlevede som politikere, så var det ved at give modstandsbevægelsen ret. Mere eller mindre helhjertet. Sådan var det i besættelsens sidste måneder — og sådan blev det også senere.

Frihedsrådet krævede i sit forhandlingsoplæg, at »alle forestillinger om Danmarks isolerede neutralitet må være til ende«. Man kan være for eller imod i dag — men det blev til Atlantpagten. Frihedsbevægelsen krævede et hjemmevern — også kommunisterne. Det fik vi. Et stærkere forsvar. Det fik vi. Så er det ikke uden betydning men dog af *mindre* betydning, om det — allerede delvis under krigen — blev politikerne, der gav sig til at administrere den modstandsbevægelsens politik, de før havde bekæmpet så bittert.

Bag ved Deres konklusioner skimter man en opfattelse af modstandsbevægelsen, som jeg mener kun kan forklares ved afstanden i tid. Straks i Indledningen, s. 9, indfører De begreberne »samfundsforandrende« og »kontinuitetsskabende«. De taler med ironi om »forandrende kræfter, der ingen forandring fremkaldte«. Det er modstandsbevægelsen. De »kontinuitetsskabende« — det er politikerne og officererne. De to begreber tjener kun til at plumre vandene.

Jeg er imponeret af det vældige samlearbejde, De har gjort — jeg er ikke lige så imponeret af Deres filosofien. Der er begrebforvirring i den modsætning, De med Deres »kontinuitetsskabende — samfundsforandrende« stiller op mellem modstandsbevægelsen og de politiske partier. Modstandsbevægelsen vendte sig aldrig mod, at folk var socialdemokrater, konservative, radikale, venstre. Næsten tværtimod: Vi vendte os mod, at de var *dårlige* socialdemokrater, konservative, radikale. At de svigtede *som* socialdemokrater, konservative o.s.v. At de ikke levede op til deres egne partiers demokratiske idealer.

Det var aldrig de politiske partier som begreb, modstandsbevægelsen bekæmpede — mange af os stod i de partier — nej, det var deres *politik* i en bestemt historisk periode. Og den politik fik vi ændret. Modstandsbevægelsen var en forandrende kraft — for så vidt dens mål var et brud med samarbejdspolitikken. Der

sejrede den. Modstandsbevægelsen var kontinuitetsskabende — for så vidt som den sattes i gang af ønsket om at få vort demokrati tilbage. Naturligvis gerne forbedret.

Frihedsrådets opgave var kampen mod besættelsen. Vi havde forsikret, at vi ingen skjulte formål havde. Det blev anfægtet ved en enkelt lejlighed — i april 1945. Resultatet blev netop, at man holdt sig til de opgaver, hvor man havde hele den brede modstandsbevægelse bag sig. Det var ikke bare det eneste hæderlige. Det var også det eneste politisk fornuftige. Modstandsbevægelsen ville ellers være blevet sprængt i stumper og stykker.

Bag ved Deres opstilling af modsætningen »kontinuitetsskabende« »samfundsskabende« ligger den forstilling, som jeg hævdede, De har arvet. Den er klarere udtalt både hos doktorerne Kirchoff og Trommer: opfattelsen af modstandsbevægelsen som hovedsagelig venstre- og højreekstremister. Over for det må jeg holde på læremesteren Hæstrups opfattelse af modstandsbevægelsen som et bredt udsnit af det danske folk.

Grellest kommer synspunktet frem hos Dem på side 168, hvor De er på vej til at give Alsing Andersen syndsforladelse for det cirkulære, der komplet omstyrter politikernes myte om, at de bare havde siddet og ventet på det rigtige tidspunkt for et brud. De skriver: »At karakterisere dem [modstandsbevægelsen] som chauvinister og kommunister . . . var for så vidt korrekt, som de samarbejdende politikeres modstandere overvejende var rekrutteret fra det yderste venstre og højre«. Havde De skevet: »rekrutteret af« ikke »fra« det yderste venstre og højre, ville jeg ikke være enig, men dog kunnet gå et stykke af vejen. Men der står »fra«.

Dansk Samling og kommunisterne markerede sig stærkt. Det havde de en interesse i som politiske partier. Men modstandsbevægelsen havde en helt anderledes bredde. Modstandsbevægelsen var dem, der var utilfredse — ikke fordi de var mere højre eller mere venstre, men fordi de fandt, at regeringen svigtede. Og fandt man det, blev man drevet til et samarbejde med kommunister og Dansk Samling. Det er for øvrigt en tvivlomsag at stemple Dansk Samling som højreekstremister.

Og kommunisterne? Der var vel kun én eneste ting, som besættelsesmagten, Fritz Clausen-folkene, de danske politiske ledere — og undertiden til dels kommunisterne selv — kunne enes om: At modstandsbevægelsen var en kommunistisk konspiration. Somme tider fristes man til at spørge, om *den* massive enstemmighed virkelig også har overvældet nogle af forskerne.

Vist fabulerede politikere og officerer om den kommunistiske fare, om kommunistiske organisationer med masser af våben. Man spørger, hvordan det danske efterretningsvæsen, der var så værdifuldt for de allierede, har kunnet løbe med sådan noget vrøvl.

Når vi ikke fik en væbnet omvæltning, så var det ikke fordi de bevarende kræfter sejrede over de revolutionære. Der var ingen, der drømte om væbnet omvæltning. Ikke, at vi ikke ville forandring, ikke, at vi ikke blev skuffede, men altid — fra Frihedsrådets første efterkrigsprogram — stod det fast: at det var et frit valg, der skulle afgøre vort styre.

Nogle drømte om at gøre modstandsbevægelsen til en slags bred folkefront med et fælles program, også økonomisk, socialt. Det mislykkedes. Det var en umulighed. Men selv det program — det skulle jo netop være en platform i et valgslag.

Jeg tror, at jeg har siddet så tæt på, at jeg tør sige, at kommunisterne aldrig har drømt om et væbnet kup. De har aldrig villet det. Og jeg tør sige: de har aldrig kunnet det. Kommunisterne ville tage så meget af føringen i modstandskampen som muligt. De ville øge mistilliden til de politiske partier. De ville gøre modstandsbevægelsen til en bred bevægelse, domineret af dem — ved et valg. Men væbnet kup — aldrig. Var det da meningsløst at tale om en kommunistisk fare, som politikerne og officererne gjorde? I den forstand — ja. Men alt afhæng af hvem der kom først — russerne eller englænderne. Jeg gør mig ingen illusioner om, at Danmarks Kommunistiske Parti ville have opført sig anderledes end de kommunistiske partier i alle de lande, hvor russerne kom først.

Men hvis noget skabte en fare for væbnet sammenstød under andre forhold, så var det enkelte officerers illoyalitet. Jeg må komplimentere Dem for den sobre behandling af det, vi kaldte »våbentyverierne«. Jeg tror, De har givet sikrere tal, end vi hidtil har set. Og frem for alt: Det er lykkedes Dem at afdramatisere noget, som har været blæst op ud over alle proportioner. De våben, striden stod om, var jo kun en lille bitte brøkdelen af modstandsbevægelsens våben. En 3—4000 maskinpistoler over for vel 40—50.000, der kom fra luften, og som officererne ingen særlig adgang havde til. Og det var jo ikke de 3—4000 maskinpistoler, officererne tog, men bare en noget for stor andel af dem.

Militært var det betydningsløst. Enten kom russerne først. Ville man så angribe dem med nogle hundrede stjalne maskinpistoler? Eller englænderne kom først. Så var det en helt overflødig uærlighed. Politisk var det en uhyggelig fare. Det skabte mistillid til officererne. Det bidrog til at forringe den indsats, officererne endelig — alt for sent — var kommet i gang med.

De synes at mene, at hærdede politikere har stået bag ved sådanne primitive numre. Jeg vægrer mig stadig mod at tro det — ud fra mit kendskab til mænd som Buhl. Dertil var det for tåbeligt. Buhl var nervøs, fordi russerne ikke ville anerkende ham. Han var mere ivrig for den samlingsregering end vi. Skulle han så samtidig have deltaget i sådan noget pjank? Blev det afsløret, kunne han skyde en hvid pind efter samlingsregeringen. Det var i forvejen svært at trække den igennem. Kommunisterne var ved at springe fra, gang på gang, sidst så sent som en uges tid før befrielsen.

Det udelukker naturligvis ikke en bemærkning til Hjalf om, at nu sørgede han vel for, at kommunisterne ikke blev »overforsynede«. Men mon det så ikke har været ment: På det sted, hvor officererne havde en retmæssig indflydelse at øve — i Frihedsrådets Kommandoudvalg.

De diskuterer vidt og bredt retten eller ikke-retten til de våben. De kunne have gjort det kortere og fyndigere ved at citere Gørtz's telegram i april 1944 til de allierede, som krævede et svar af ham: »Våbnene skal fordeles efter den nye koordinationslinje af Rådet«. Man kan diskutere, om den aftale var rimelig. Men ikke at den var der.

Deres doktordisputats fremstiller forhold inden for værnene — i lys af værnenes papirer — grundigere end nogen anden bog hidtil. Jeg finder også, at De har tilstræbt objektivitet. Men jeg ser tydeligt forskellen mellem dem, der har gennemlevet noget — jeg nævnte dr. Hæstrup — og dem, der bare har læst om noget. Der er noget, som ikke kan formidles gennem papirer. Det er, som om De glemmer, hvad der var meningen med det hele. Vist ville vi gerne have et bedre samfund. Men det var da ikke det, der skabte en modstandsbevægelse. Det var nazismen. Derfor er Deres opdeling i »kontinuitetsskabende« og »samfundsforandrende« kræfter misforstået — den inddeling, der får Dem til at kalde modstandsbevægelsen en »samfundsforandrende kraft, der ingenting forandrede«.

Deres forestilling om officererne som vort værn om parlamentarismen, modstandsbevægelsen som en trussel mod parlamentarismen er der intet hold i. Modstandsbevægelsens hovedlinie var mere i pagt med parlamentarismen end officererne. Men parlamentarisme i et besat land er noget nonsens. Et demokratisk valg er det ikke der, hvor de fleste ville blive arresterede, hvis de sagde deres mening.

Officererne kom ikke til at spille så stor en rolle i Danmarks frihedskamp, som man skulle have ventet efter deres profession. De kom for sent med, hæmmet af politikerne. Deres dobbelte loyalitet var en kilde til uro og splid. Men for frihedsbevægelsen var der ingen anden vej. Vi måtte have officererne med.

Jeg mener, at De undervurderer den kampkraft, de civile modstandsstyrker havde. Er De ikke også kommet til at se på den med officerers øjne? For partisanstyrker, i hvert fald, er ånden det vigtigste. Men vi havde ikke råd til at kaste vrag på officerernes tekniske kunnen. Så stor havde Danmarks indsats ikke været.

Og endnu mere afgørende: Vi kunne have sagt nej til officererne. Det ville have betydet, at den enhed i modstandsbevægelsen, som Frihedsrådet betød, og som man ikke nåede i noget andet land, var blevet kvalt i fødselen. At der var kommet to illegale bevægelser ved siden af hinanden. Demokratiske begge to, men uden tillid til hinandens demokrati. Nu gav det gnidninger. Ubehagelige gnidninger. Det er rigtigt, at få sådanne gnidninger belyst. Men jeg vil dog advare mod, at det bliver den slags skærmydsler, der bliver gjort til besættelsens historie. Så kampen for friheden bliver til et bimotiv.

Med den slutbemærkning ønsker jeg Dem — trods klar kritik — til lykke.¹

¹ Afhandlingen gengiver ordret forfatterens opposition *ex auditorio* ved disputatsforsvaret ved Odense universitet 1980 14. nov.